

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-111>

УДК 330.3:338.1

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ КРІЗЬ ПРИЗМУ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS THROUGH THE PRISM OF STRATEGIC PRIORITIES FOR SMALL AGRICULTURAL ENTERPRISES

Байдала Вікторія Володимирівна

доктор економічних наук, професор,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1532-2913>**Гаврилюк Владислав Андрійович**

аспірант,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3591-7313>**Baidala Viktoriia, Havryliuk Vladyslav**

National University of life and environmental sciences of Ukraine

Статтю присвячено дослідженню розвитку сільських територій крізь призму стратегічних пріоритетів малих форм господарювання. Запропоновано стратегічні пріоритети розвитку малих форм господарювання на сільських територіях України в умовах воєнного стану, а саме: продовольча безпека та життєстійкість ланцюгів поставок; безпека виробництва та управління воєнними ризиками; фінансова стабільність і доступ до ресурсів; кооперація як мультиплікатор масштабу; технологічна модернізація та цифровізація; екологічна стійкість і кліматична адаптація; розвиток людського капіталу та соціальна згуртованість; стандартизація та доступ до ринків ЄС; партнерства «група-бізнес-держава». Визначено, що у воєнний час стратегія малих форм господарювання має поєднувати мінімізацію негайних ризиків із підготовкою до повоєнного зростання.

Ключові слова: сільські території, сталий розвиток, малі форми господарювання, стратегічні пріоритети, воєнний стан, продовольча безпека, ланцюги поставок, технологічна модернізація, людський капітал.

The article focuses on examining rural development through the lens of the strategic priorities of small-scale farming. It has been determined that small-scale farming (farms, personal peasant farms, cooperatives) has significant potential in solving employment problems, creating added value, and developing local markets. They serve as the basis for diversifying the rural economy, are capable of generating innovative approaches to agribusiness, and contribute to improving the country's food security. It has been identified that global challenges (climate change, threats to food security, and the consequences of military action) highlight the need to set strategic priorities that will ensure not only economic efficiency but also social cohesion and environmental balance. The main small forms of economic activity in rural areas have been summarized, including farms, personal peasant farms (PPFs), agricultural service cooperatives, and family farms. The dynamics of the number of agricultural enterprises were analysed, and it was determined that the decrease in the number of small businesses in rural areas of Ukraine in 2022 was due to a combination of military and economic factors: destruction of material resources, complications in logistics, increased production costs, labour shortages, and lack of state support. Strategic priorities for the development of small businesses in rural areas of Ukraine under martial law are proposed, namely: food security and supply chain resilience; production safety and military risk management; financial stability and access to resources; cooperation as a multiplier of scale; technological modernisation and digitalisation; environmental sustainability and climate adaptation; human capital development and social cohesion; standardisation and access to EU markets; community-business-state partnerships. It has been determined that in wartime, the strategy for small businesses should combine minimising immediate risks with preparing for post-war growth.

Keywords: rural areas, sustainable development, small businesses, strategic priorities, martial law, food security, supply chains, technological modernisation, human capital.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації економіки України питання забезпечення сталого розвитку сільських територій набуває особливої ваги. Село традиційно виступає не лише простором аграрного виробництва, а й важливим осередком культурного, соціального та демографічного потенціалу країни. Проте реалії сьогодення демонструють наявність системних проблем: депопуляція сільського населення, недостатній рівень інфраструктурного забезпечення, обмежений доступ до фінансових ресурсів та слабка інтеграція у ринкові механізми. У цих умовах пошук ефективних стратегічних пріоритетів розвитку малих форм господарювання є ключем до зміцнення економічної стійкості та підвищення конкурентоспроможності сільських територій.

Малі форми господарювання (фермерські господарства, особисті селянські господарства, кооперативи) мають значний потенціал у вирішенні проблем зайнятості, формуванні доданої вартості та розвитку локальних ринків. Вони виступають основою для диверсифікації сільської економіки, здатні генерувати інноваційні підходи до ведення аграрного бізнесу та сприяти підвищенню продовольчої безпеки держави. Разом з тим, їхня діяльність потребує стратегічного бачення та цільових механізмів державної підтримки, що відповідають принципам сталого розвитку.

Актуальність дослідження також зумовлена європейським вектором інтеграції України. Відповідність аграрної політики стандартам ЄС вимагає переорієнтації на підтримку малих і середніх виробників, стимулювання розвитку сільських громад, екологізацію виробництва та підвищення соціальної відповідальності бізнесу. У цьому контексті саме малі форми господарювання можуть стати інституційною основою для реалізації європейських практик сталого розвитку на локальному рівні.

Крім того, глобальні виклики (зміна клімату, загрози продовольчій безпеці, наслідки воєнних дій) актуалізують потребу у формуванні стратегічних пріоритетів, які забезпечать не лише економічну ефективність, а й соціальну згуртованість та екологічну збалансованість. Стійкість малих форм господарювання до кризових явищ робить їх природними агентами адаптації та відновлення сільських територій у післявоєнний період.

Таким чином, дослідження стратегічних пріоритетів розвитку малих форм господарювання крізь призму сталого розвитку сіль-

ських територій є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору. Воно дозволить обґрунтувати механізми підвищення конкурентоспроможності локальних економік, визначити вектори державної та регіональної політики, а також сприятиме формуванню стійкої основи для відновлення та зростання аграрного сектору в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів сталого розвитку сільських територій крізь призму стратегічних пріоритетів малих форм господарювання присвячено роботи багатьох вітчизняних авторів. Зокрема, Патика Н.І., Булавка О.Г. [2] досліджують стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в Україні в умовах децентралізації влади; Зінчук Т. О., Куцмус Н. М. [4] аналізують іноземний досвід диверсифікації бізнесу на сільських територіях; Рябоконь В. П. [5] приділяє увагу децентралізації як шляху до розвитку сільських територій в Україні; колектив авторів Запорізького національного університету [6] вивчає сталий розвиток сільських територій через призму євроінтеграції. Також в даному дослідженні проаналізовано роботи й іноземних вчених. Особливу увагу приділено доробкам таких авторів: Grivins M., Thors M., Maye D. [11], які пропонують порівняльний аналіз відносин між фермерами та банками в Латвії, Данії та Великій Британії; Lumley L. [7] аналізує можливості використання цифрових технологій британськими фермерами; Nuralina K., Baizholova R., Abenov Y., Mukhiyayeva D., Moldakenova Y. [8] на прикладі Східно-Казахстанської області пропонують модель стратегічних пріоритетів сталого розвитку сільських територій Казахстану до 2030 року.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість робіт українських та іноземних вчених, які присвячені дослідженню розвитку сільських територій крізь призму стратегічних пріоритетів малих форм господарювання, є певні аспекти, що потребують більш поглибленого аналізу, зокрема визначення й структурування стратегічних пріоритетів функціонування малих форм господарювання під час воєнного стану.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Актуальність даного дослідження зумовлює його мету, що полягає в узагальненні існуючих малих форм господарювання на сільських територіях України, аналізі особливостей функціонування даних форм під-

приємств в умовах воєнного стану та розробці матриці стратегічних пріоритетів малих форм господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні організаційно-економічні особливості функціонування малих підприємств в сільському господарстві України є дуже важливими для забезпечення їх життєздатності та ефективного розвитку в умовах мінливого ринкового середовища та воєнного стану [1]. Малі форми господарювання займають особливе місце у соціально-економічному розвитку сільських територій України. Вони становлять основу аграрного виробництва, забезпечують продовольчу безпеку, формують робочі місця та виступають важливим чинником збереження сільського способу життя. Їхня роль набуває особливого значення в умовах економічної трансформації, зростання глобальної конкуренції та необхідності адаптації аграрного сектору до вимог сталого розвитку.

Фермерські господарства є однією з найбільш розвинених організаційних форм малого агробізнесу. Вони формують значний сегмент виробництва продукції рослинництва та тваринництва, забезпечуючи водночас гнучкість і швидку адаптацію до ринкових змін. Фермерські господарства часто стають осередками впровадження інноваційних технологій, беруть участь у розвитку сільськогосподарської кооперації та інтегруються у міжнародні ланцюги доданої вартості. Проте обмежений доступ до фінансування, низький рівень державної підтримки та інституційні бар'єри залишаються стримуючими чинниками їхнього розвитку.

Особисті селянські господарства (ОСГ), незважаючи на їхній дрібнотоварний характер, залишаються вагомим учасником аграрного виробництва. Вони забезпечують значну частку продукції для внутрішнього споживання та місцевих ринків, створюючи базу для продовольчої самодостатності сільських домогосподарств. ОСГ виконують важливу соціальну функцію, підтримуючи зайнятість і доходи сільського населення, особливо у кризові періоди. Водночас їхня низька продуктивність, фрагментація земельних ресурсів та обмежені можливості інтеграції у сучасні ринкові структури вимагають створення механізмів їхньої модернізації та кооперації.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи постають як інституційна форма об'єднання зусиль малих виробників для спільного доступу до ринків, технічних засо-

бів, інфраструктури та кредитних ресурсів [2]. Вони сприяють підвищенню конкурентоспроможності дрібних виробників, дозволяють зменшити витрати на збут продукції та посилюють переговорну позицію селян у відносинах із переробними підприємствами та торговельними мережами. Попри значний потенціал, розвиток кооперативного руху в Україні все ще обмежений через недосконалість законодавчої бази, низький рівень довіри між сільськими виробниками та відсутність достатнього інституційного супроводу.

Окрему групу становлять сімейні ферми, які поєднують риси фермерських господарств та особистих селянських господарств. Вони орієнтовані на маломасштабне, але ринково зорієнтоване виробництво. Сімейні ферми мають значний потенціал у розвитку нішевих ринків – органічної продукції, локальних брендів, агротуризму, що відповідає сучасним тенденціям сталого розвитку сільських територій.

У таблиці 1 подано узагальнення основних малих форм господарювання на сільських територіях.

На рисунку нижче представлено динаміку кількості сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

Як бачимо, в 2022 році кількість сільськогосподарських підприємств в Україні у порівнянні із попередніми роками значно зменшилась: з 70803 до 53281 одиниць, тому що вона опинилася у безпрецедентних умовах, спричинених повномасштабною збройною агресією РФ. Цей фактор став визначальним у трансформації економічних процесів, зокрема й у функціонуванні малих форм господарювання на сільських територіях. Динаміка скорочення їхньої кількості у зазначений період є результатом поєднання воєнних, економічних, соціальних та інституційних чинників, що суттєво вплинули на здатність малих підприємств продовжувати свою діяльність.

Воєнні дії та окупація частини територій призвели до безпосереднього знищення виробничих потужностей, логістичної інфраструктури, земельних ресурсів і майна сільськогосподарських виробників. Значна кількість фермерських господарств та особистих селянських господарств у зонах бойових дій була змушена припинити свою діяльність або тимчасово згорнути виробництво. Знищення техніки, складів та приміщень стало критичним чинником, який не дозволяв малим формам господарювання відновлювати виробничі процеси навіть після деокупації територій [10].

Таблиця 1

**Основні малі форми господарювання на сільських територіях України
та їх характеристика**

Форма господарювання	Характеристика	Роль у розвитку сільських територій	Переваги	Основні проблеми
Фермерські господарства	Суб'єкти аграрного підприємництва, що здійснюють виробництво с/г продукції на основі приватної власності та праці членів сім'ї.	Формують конкуренто-спроможний аграрний сектор; забезпечують розвиток ринку; впроваджують інновації.	Гнучкість, ринкова орієнтація, можливість спеціалізації та експорту.	Обмежений доступ до кредитів і технологій, недостатня державна підтримка.
Особисті селянські господарства (ОСГ)	Дрібнотоварні форми господарювання, орієнтовані переважно на самозабезпечення та локальні ринки.	Забезпечують продовольчу самодостатність населення, соціальну стабільність та зайнятість.	Гнучкість у кризових умовах, низькі витрати, соціальна роль.	Фрагментація земель, низька продуктивність, слабка інтеграція у ринок.
Сільсько-господарські обслуговуючі кооперативи	Добровільні об'єднання малих виробників для спільного користування технікою, збуту продукції, доступу до ринків і кредитів.	Посилюють економічну стійкість малих виробників, сприяють розвитку соціального капіталу.	Спільний доступ до ресурсів, зниження витрат, зміцнення переговорної позиції на ринку.	Недовіра між виробниками, слабе правове забезпечення, нестача інституційної підтримки.
Сімейні ферми	Поєднання рис фермерського господарства та ОСГ, орієнтовані на маломасштабне, але ринкове виробництво.	Розвиток нішевих ринків, агротуризму, органічного виробництва; підвищення зайнятості у селах.	Гнучкість, орієнтація на локальні потреби, перспективність для інноваційних напрямів.	Обмежені фінансові ресурси, слабка інфраструктура, відсутність системної підтримки.

Джерело: сформовано автором на основі [1–3]

Логістичні обмеження та руйнування транспортних шляхів суттєво вплинули на можливість збуту продукції. Малі виробники традиційно орієнтуються на локальні та регіональні ринки, однак руйнування мостів, доріг, залізничних вузлів та блокування морських портів унеможливили ефективне транспортування продукції. В умовах дефіциту логістики конкуренцію вигравали великі аграрні холдинги, тоді як дрібні виробники втрачали економічну стійкість [10].

Фінансово-економічні виклики стали ще одним чинником зменшення кількості малих підприємств. Зростання вартості енергоресурсів, пального, добрив та засобів захисту

рослин різко підвищило собівартість виробництва. При цьому малі форми господарювання мали обмежений доступ до кредитних ресурсів та програм підтримки, що зумовило їхню нездатність витримати інфляційний та ринковий тиск [11].

Трудова міграція та демографічні втрати негативно позначилися на кадровому потенціалі сільських територій. Мобілізація чоловічого населення, евакуація сімей у безпечні регіони чи за кордон спричинили дефіцит робочої сили. Для малих господарств, які базуються переважно на сімейній праці, втрата трудових ресурсів означала фактичну неможливість продовження виробництва [10].

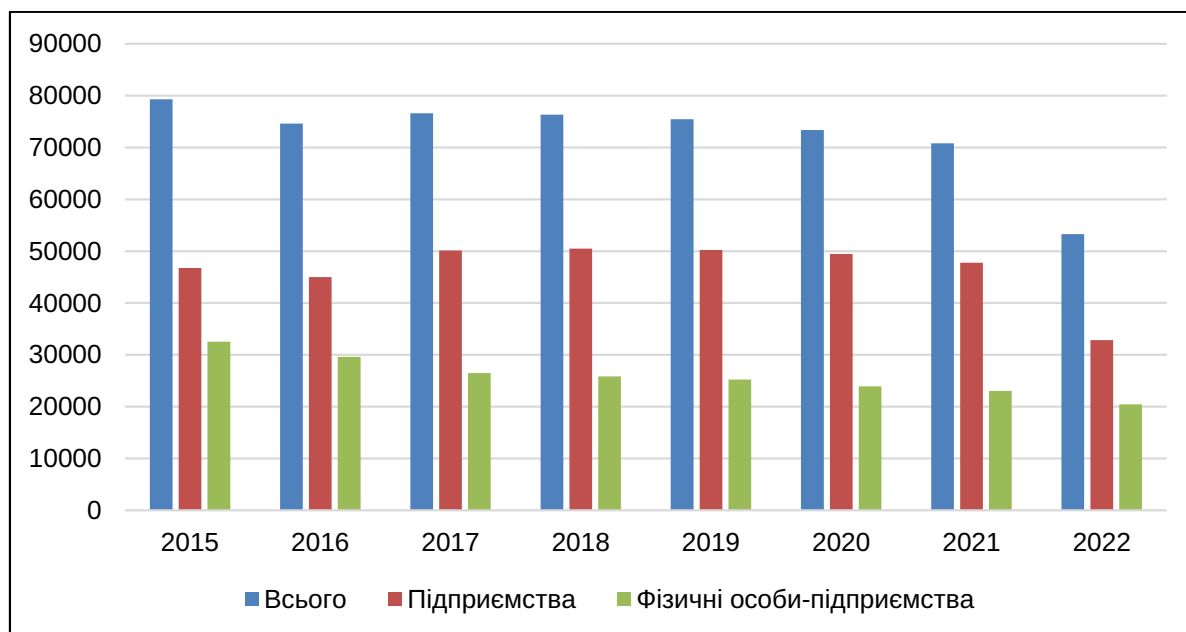

Рис. 1. Динаміка кількості сільськогосподарських підприємств України, од. [9]

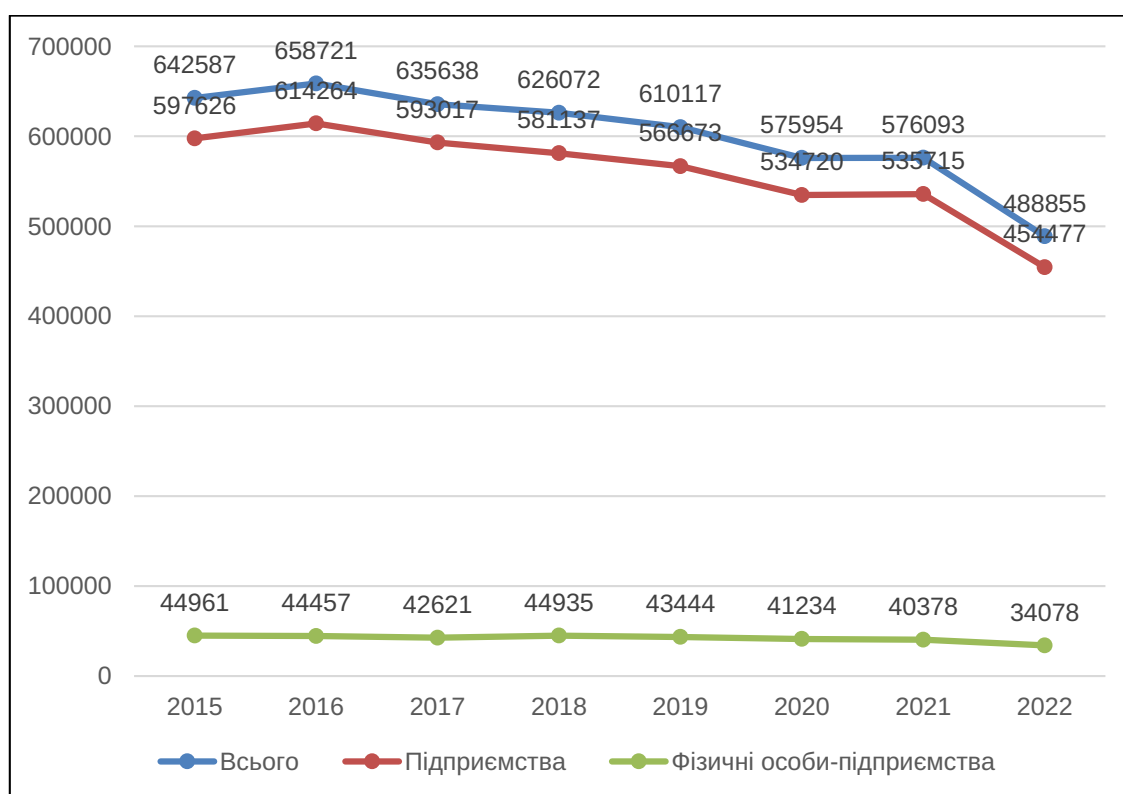

Рис. 2. Кількість зайнятих працівників у сільськогосподарських підприємствах України в 2015–2022 рр., ос. [12]

Невизначеність у правовому та ринковому середовищі також посилює кризу. Постійні зміни у системі податкового адміністрування, обмеженість державних програм підтримки та низька адаптивність регуляторних механізмів

до умов воєнного часу не дозволили створити стабільне середовище для діяльності малих підприємств. У результаті частина з них була змушена припинити реєстрацію або перейти у тіньовий сектор.

Узагальнюючи, зменшення кількості підприємств малих форм господарювання на сільських територіях України у 2022 році було обумовлено комплексом воєнних та економічних чинників: руйнуванням матеріальної бази, ускладненням логістики, зростанням собівартості, дефіцитом трудових ресурсів та нестачею державної підтримки. Це явище засвідчило вразливість дрібного агробізнесу перед масштабними кризами, але водночас окреслило необхідність розробки стратегій його адаптації та відновлення. У майбутньому малі форми господарювання можуть стати ключовими агентами постконфліктної відбудови, за умови формування ефективних механізмів інституційної та фінансової підтримки.

Як бачимо, як і попередній аналізований показник, кількість зайнятих у сільському господарстві України в 2022 році також демон-

струє динаміку зменшення. Сільськогосподарські підприємства зазнали суттєвих втрат трудових ресурсів, що було зумовлено поєднанням воєнних, економічних і демографічних чинників. Внаслідок мобілізації значна кількість працездатного населення, передусім чоловіків із сільської місцевості, була залучена до військової служби. За оцінками, дефіцит трудових ресурсів у агросекторі сягав приблизно 30 % [13].

До того ж окупація та замінування сільськогосподарських територій унеможливили продовження виробництва на певних площах, а також спричинили внутрішню міграцію та демографічні втрати. Через бойові дії Україна змогла зорати та зібрати лише 75% своєї звичайної площі агровиробництва. Це призвело до падіння виробництва аграрної продукції на 28,3% у порівнянні з попереднім роком: із

Таблиця 2

Матриця стратегічних пріоритетів малих форм господарювання

Стратегічний пріоритет	Зміст / орієнтири	Очікувані результати
Продовольча безпека та життєстійкість ланцюгів поставок	Диверсифікація культур, короткі ланцюги збуту, локальна переробка та зберігання	Зниження логістичних ризиків, стабільність продовольчих систем, доступність продуктів для громад
Безпека виробництва та управління воєнними ризиками	Розмінування, захист майна, плани безперервності виробництва, енергонезалежність	Збереження активів, безпека працівників, мінімізація втрат виробництва
Фінансова стабільність і доступ до ресурсів	Мікрокредитування, гранти, форвардні контракти, спільні закупівлі	Ліквідність підприємств, зниження витрат, відновлення інвестиційної спроможності
Кооперація як мультиплікатор масштабу	Спільні закупівлі, збут, брендинг, техніка, сервісні парки	Ефект масштабу, зниження собівартості, вихід на нові ринки
Технологічна модернізація та цифровізація	Прецизійне землеробство, цифровий облік, е-комерція	Оптимізація витрат, підвищення продуктивності, доступ до нових каналів збуту
Екологічна стійкість і кліматична адаптація	Ґрунтозахисні практики, раціональне водокористування, органічне виробництво	Збереження родючості, зниження ризиків деградації, підвищення експортного потенціалу
Розвиток людського капіталу та соціальна згуртованість	Перекваліфікація, гнучка зайнятість, соціальні програми в громадах	Підтримка трудових ресурсів, соціальна стабільність, зміцнення громад
Стандартизація та доступ до ринків ЄС	GlobalG.A.P., органічна сертифікація, колективний експорт	Вихід на зовнішні ринки, преміалізація продукції, інтеграція в європейські ланцюги
Партнерства «громада-бізнес-держава»	Публічні закупівлі, спільні інвестиції, донорські та євроінтеграційні програми	Розвиток інфраструктури, зміцнення взаємодії, синергія ресурсів

Джерело: сформовано автором

32,3% у рослинництві та 11,1% у тваринництві [14]. Зменшення виробничих обсягів прямо вплинуло на зниження кількості найманих робітників і скорочення штатів.

Сталий збут агропродукції став неможливим через руйнування логістичної інфраструктури, блокування портів і транспортних шляхів. Це спричинило переривання каналів реалізації продукції, особливо для дрібних і середніх виробників, що змушувало скорочувати персонал.

Зростання цін на пальне, добрива та енергоносії збільшило собівартість агровиробництва. У країні спостерігалось загальне зростання безробіття до 30%, а доходи населення знизилися: реальні зарплати впали на 21%, при тому що номінальні – на 5% [14]. У цих умовах агропідприємства були змушені економити, зокрема шляхом скорочення працівників. Зменшення зайнятості в аграрному секторі України у 2022 році – це не одноразова подія, а результат багатofакторної довготривалої кризи. Військові дії, економічна нестабільність, логістичний колапс і демографічні потрясіння підірвали можливості сільськогосподарських підприємств. Відновлення зайнятості вимагає не лише відбудови інфраструктури, а й запровадження підтримки працівників та механізмів їх повернення до праці.

Повномасштабна агресія РФ проти України радикально змінила умови функціонування аграрного сектору, висуваючи до малих

форм господарювання вимоги одночасної життєстійкості, операційної адаптивності та соціальної відповідальності. Від їхньої здатності швидко реорганізувати виробництво, зберегти зайнятість і підтримати місцеві продовольчі системи залежить стійкість сільських громад. У таких умовах стратегічні пріоритети набувають змісту не лише як довгострокові орієнтири, а як інструменти кризового управління, інтегровані в логіку повоєнного відновлення та зближення з ЄС. Нижче запропоновано стратегічні пріоритети розвитку малих форм господарювання на сільських територіях України в умовах воєнного стану (табл. 2).

Висновки. Таким чином, у воєнний час стратегія малих форм господарювання має поєднувати мінімізацію негайних ризиків із підготовкою до повоєнного зростання. Ключові пріоритети в даному випадку – це продовольча безпека, безпечність і безперервність виробництва, фінансова стабільність, кооперація, технологічна модернізація, кліматична стійкість, розвиток людського капіталу, стандартизація та партнерства. Їхня реалізація формує локальні ланцюги доданої вартості, зменшує залежність від вразливої логістики, підвищує маржинальність і соціальну стійкість громад. Саме так малі виробники можуть не лише вистояти, а й стати ядром відновлення та довгострокового сталого розвитку сільських територій України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковбаса О. М., Максимчик А. Ю. Сучасний стан розвитку малого підприємництва в аграрному секторі економіки України. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-26>
2. Патица Н. І., Булавка О. Г. Стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в Україні в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 91–102. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108091> (дата звернення: 05.09.2025).
3. Мазур К.В. Стан та тенденції розвитку малих форм господарювання в аграрному виробництві у розвинених країнах світу. *Ефективна економіка*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/49.pdf (дата звернення: 05.09.2025).
4. Зінчук Т. О., Куцмус Н. М. Диверсифікація бізнесу на сільських територіях: досвід країн світу. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 19–27.
5. Рябоконь В. П. Децентралізація – шлях до розвитку сільських територій в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001006>.
6. Сталий розвиток сільських територій через призму євроінтеграції: виклики та перспективи : колективна монографія / за ред. С. О. Кушнір, Т. І. Батракової. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 274 с.
7. Lumley L. UK farmers want digital-first banking too. The banker. URL: <https://www.thebanker.com/content/3b2b88f0-9a35-5d07-972b-24f2c4918da1> (дата звернення: 05.09.2025).
8. Nuralina K., Baizholova R., Abenov Y., Mukhiyayeva D., Moldakenova Y. Development of a Model of Strategic Priorities for Sustainable Development of Rural Areas in Kazakhstan until 2030. Example of the East Kazakhstan Region. URL: [Development_of_a_Model_of_Strategic_Priorities_for.pdf](#) (дата звернення: 05.09.2025).

9. Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Економічна статистика. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/open_data/menu/dp_vd.htm (дата звернення: 04.09.2025).
10. Громов О. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silke-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/> (дата звернення: 05.09.2025).
11. Grivins M., Thors M., Maye D. Financial subjectivities in the agricultural sector: A comparative analysis of relations between farmers and banks in Latvia, Denmark and the UK. *Journal of Rural Studies*. 2021. Volume 86, August 2021. P. 117–126. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016721001789?via%3Dihub> (дата звернення: 05.09.2025).
12. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Економічна статистика. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/open_data/menu/dp_vd.htm (дата звернення: 04.09.2025).
13. Farmers turned soldiers, fields full of mines and a rural exodus: how Russia is punishing Ukraine's countryside. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/jul/08/russia-war-ukraine-rural-agriculture-ukrainian-culture> (дата звернення: 04.09.2025).
14. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023. Adapting agriculture to climate change. OECD Publishing. Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/b14de474-en> (дата звернення: 04.09.2025).

REFERENCES:

1. Kovbasa O. M., Maksychka A. Yu. (2024) Suchasnyi stan rozvytku maloho pidpryemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy [The current state of small business development in the agricultural sector of Ukraine's economy]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-26>.
2. Patyka N. I., Bulavka O. G. (2021) Stratehichni orientyry ta priorytetni napriamy staloho rozvytku silskyh hromad i terytorii v Ukraini v umovah detsentralizatsii vlady [Strategic guidelines and priority areas for sustainable development of rural communities and territories in Ukraine in the context of decentralisation of power]. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 91–102. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108091> (accessed September 5, 2025).
3. Mazur K. V. (2018) Stan ta tendentsii rozvutku malyh form hospodariuvannia v ahrarnomu vyrobnytstvi u rozvynutyh krainah svitu [The state and trends of small-scale farming in agricultural production in developed countries]. *Efektivna ekonomika*. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/49.pdf (accessed September 5, 2025).
4. Zinchuk T. O., Kutsmus N. M. (2018) Dyversyfikatsia biznesu na silskih terytoriyah: dosvid krain svitu [Business diversification in rural areas: experiences from around the world]. *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 19–27.
5. Riabokon V. P. (2020) Detsentralizatsia – shliakh do rozvytku silskyh terytorii v Ukraini [Decentralization – the path to rural development in Ukraine]. *Ekonomika APK*, no 1, pp. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001006>.
6. Stalyi rozvytok silskyh terytorii cherez pryzmu evrointehratsii: vyklyky ta perspektyvy (2025) [Sustainable development of rural areas through the prism of European integration: challenges and prospects]. monohrafiya [a monograph]. Zaporizhzhia: Zaporizkii natsionalnyi universytet. 274 p. (in Ukrainian).
7. Lumley L. UK farmers want digital-first banking too. *The banker*. Available at: <https://www.thebanker.com/content/3b2b88f0-9a35-5d07-972b-24f2c4918da1> (accessed September 5, 2025).
8. Nuralina K., Baizholova R., Abenov Y., Mukhiyayeva D., Moldakenova Y. Development of a Model of Strategic Priorities for Sustainable Development of Rural Areas in Kazakhstan until 2030. Example of the East Kazakhstan Region. Available at: [Development_of_a_Model_of_Strategic_Priorities_for.pdf](#) (accessed September 5, 2025).
9. Kilkist diyuchyh subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diyalnosti. Ekonomichna statystyka. Ekonomichna diyalnist. Diyalnist pidpryemstv [Number of active economic entities by type of economic activity. Economic statistics. Economic activity. Business activity]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/open_data/menu/dp_vd.htm (accessed September 4, 2025).
10. Hromov O. (2022) Silske gospodarstvo pid chas viiny: zmina priorytetiv [Agriculture during wartime: changing priorities]. Available at: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silke-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/> (accessed September 5, 2025).
11. Grivins M., Thors M., Maye D. (2021) Financial subjectivities in the agricultural sector: A comparative analysis of relations between farmers and banks in Latvia, Denmark and the UK. *Journal of Rural Studies*. Volume 86, August, pp. 117–126. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016721001789?via%3Dihub> (accessed September 5, 2025).

12. Kilkist zainiatykh pratsivnykiv u sybiektiv gospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti. Ekonomichna statystyka. Ekonomichna diyalnist. Diyalnyst pidpryemstv [Number of employees in business entities by type of economic activity. Economic statistics. Economic activity. Business activity]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/open_data/menu/dp_vd.htm (accessed September 4, 2025).

13. Farmers turned soldiers, fields full of mines and a rural exodus: how Russia is punishing Ukraine's countryside. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2025/jul/08/russia-war-ukraine-rural-agriculture-ukrainian-culture> (accessed September 4, 2025).

14. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023. Adapting agriculture to climate change. OECD Publishing. Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/b14de474-en>.